

Харківський Національний університет ім. В.Н.Каразіна за 200 років.
Харків: Фоліо, 2004. - 750 с.

Книга, що рецензується, - третя фундаментальна праця з історії Харківського університету за роки його існування. Перша з них побачила світ на початку ХХ ст. завдяки зусиллям проф. Д.І.Багалія та інших відомих харківських дослідників. Вона була підготовлена до 100-річчя університету. Друге подібне видання було здійснене в радянські часи до 150-річчя університету, і тепер ми маємо ще одну, останню версію історії цього старішого на сході нашої країни навчального закладу. Зазначимо, що всі три видання здійснено на високому рівні історичної науки відповідного періоду.

Монографія, що побачила світ напередодні святкування ювілею університету, складається з дев'яти розділів. Найбільший з них - останній. Він присвячений університету в роки існування незалежної Української держави, і це цілком слушно. Взагалі розподіл матеріалу за епохами виглядає так: на кожен рік існування університету в дорадянський час припадає три сторінки тексту, розповідь про радянські часи займає приблизно 7,5 сторінки на кожний рік, що ж до сучасної епохи, то 14 сторінок книги припадає на кожен з пережитих років. Це одне із свідчень про особливу увагу авторів саме до останніх років і десятиріч, що, звісно, найменше досліджувалися й узагальнювалися.

Для всебічного розкриття теми автори не тільки опрацювали велике коло літератури, а й залучили величезну кількість нового архівного матеріалу і не тільки місцевого, а й з архівосховищ Києва, Москви і Санкт-Петербурга. Автори не тільки розширили джерельну базу, а й змінили концептуальні засади висвітлення багатьох сторін університетського життя. При цьому вони, як правило, не відкидали наробки своїх попередників, а й, зберігаючи їх найважливіші досягнення, дали сучасне трактування подіям і фактам. Тим самим, вони не тільки зберегли тривалі традиції у вивченні історії університету, а й розвинули їх. Перед читачем - не чергова кардинальна зміна поглядів і оцінок на все, що зробили попередники, а творче переосмислення їх спадщини, розвиток кращих рис вітчизняної школи дослідників університетів. Це пов'язано, серед іншого, з тим, що до авторського колективу, а також редколегії були залучені фахівці, які свого часу підготували праці до 150-річчя й 175-річчя університету (І.К.Рибалка, І.Є.Тарапов, Є.П.Пугач, В.В.Лантух, Б.П.Зайцев та ін.).

Серед новацій видання, які треба привітати, більш, ніж у попередників, увага приділена українському національному чиннику у створенні й розвитку університету, а також розвитку науки. В першому фундаментальному дореволюційному виданні, присвяченому університету, про неї мова майже не йшла, а в радянські часи не тільки були викреслені юридична й медична науки (про богослов'я та історію церкви ми вже не кажемо), які після 1920 р. в університеті не викладалися, а й у спотвореному вигляді було представлено багато досягнень представників гуманітарних знань. Заради справедливості зазначимо, що розвиток точних та природничих наук подавався досить коректно.

Автори монографії багато уваги приділили науковим школам і окремим науковцям, які отримали визнання не тільки на батьківщині, а й у всьому світі. Загалом у праці згадується більше 2,5 тис. імен.

Зазначимо, що, можливо, слід було б створити окремий розділ, присвячений історіографії - огляду попередньої літератури з історії університету, що налічує сотні книг і тисячі статей. Часом здається, що автори занадто занурились у власне університетське життя своєї альма-матер і менше уваги приділили паралелям і зіставленням з іншими університетами країни й світу. Нема чого й говорити, що це дозволило б краще зрозуміти значення Харківського університету, який тільки для Національної Академії наук України дав більше 100 дійсних членів і членів-кореспондентів. Цікавими могли б бути додатки (у книзі ми маємо лише один іменний покажчик): відомості про ректорів, почесних членів і т. ін., нам здається, були б не зайвою інформацією.

Загальне враження від книги залишається позитивним. Вона відрізняється від багатьох ювілейних видань різних навчальних закладів, які скоріше нагадують ілюстровані альбоми з невеличкими коментарями. Автори уникли спокуси ідеалізувати свій заклад, парадності і прикрашання. Історія Харківського університету у монографії виглядає такою, якою вона була в дійсності. За роки його існування в ньому отримали дипломи більше 130 тисяч фахівців, з його стін вийшли відомі всьому світу вчені. Тільки в царині історичної науки з університетом пов'язана доля майже 30 академіків і членів-кореспондентів НАН України, Російської АН і академії наук СРСР: І.І.Срезневського і М.І.Костомарова, Б.А.Дорна і В.П.Безускула, Д.І.Багалія і Д.І.Яворницького, Б.Д.Грекова і М.С.Дрінова, а також двох директорів Інституту історії АН України - академіків А.Д.Скаби і Ю.Ю.Кондуфора.

Вихованець університету, Нобелівський лауреат І.І.Мечников (до речі, з Харківським університетом пов'язана доля трьох Нобелівських лауреатів - єдиний такий випадок серед навчальних закладів України) зазначав: "Характерну рису науки становить саме те, що вона потребує сильної діяльності". Проте це стосується не тільки окремої людини, ми вважаємо, що це більше це стосується й наукових і навчальних закладів, зокрема університетів. Історія Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна демонструє таку діяльність у різні часи його існування.

Наш перший історик - Нестор - літописець вважав, що, коли пошукаєш у книгах старанно мудрості, то знайдеш велику користь для душі своєї. Книга про 200-річний шлях славетного навчального закладу може бути корисною не тільки для тих, хто навчається або працює у Харківському університеті, а й усіх, хто цікавиться історією вітчизняної науки й освіти, кому не байдужий розвиток вітчизняної культури.

П.Т.ТРОНЬКО (КИЇВ)